ePublishing

The Gleaner

Vol 6 (1968)

Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ «ΟΜΙΛΟΥ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ»

ΕΤΟΣ ΣΤ'
ΤΟΜΟΣ 6
ΤΕΥΧΗ 31-36
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

ΑΘΗΝΑ
1968

Σημείωμα για τον Μελέτιο Πηγά

Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου

doi: 10.12681/er.9442

Copyright © 2016, Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

Ζαχαριάδου Ε. Α. (2016). Σημείωμα για τον Μελέτιο Πηγά. *The Gleaner*, *6*, 19–26. https://doi.org/10.12681/er.9442

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 08/08/2025 21:46:52

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΕΛΕΤΙΟ ΠΗΓΑ

Τὸ 1588, πέντε χρόνια μετὰ τὴν ἔναρξη τῶν ἀγγλο-οθωμανικῶν διπλωματικῶν σχέσεων, ἀνέλαβε καθήκοντα ὡς πρεσβευτὴς τῆς βασίλισσας Ἐλισάβετ στὴν Ὑψηλὴ Πύλη ὁ Edward Barton, νέος τότε εἴκοσι πέντε ἐτῶν.[1] Ἡ σταδιοδρομία του τελείωσε μὲ τὸν πρόωρο θάνατό του στὴν Πόλη, τὸ 1597. Ἡ δραστηριότητά του στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία εἶναι γνωστὴ ἀπὸ διάφορες πηγές. Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς περιλαμβάνεται καὶ ἕνας χειρόγραφος τόμος ποὺ βρίσκεται στὸ Βρεταννικὸ Μουσεῖο (Lansdawne 241), στὸν ὁποῖον ὁ John Sanderson, ὁ γραμματέας τοῦ Ἄγγλου πρεσβευτῆ, καταχώριζε διάφορα ἔγγραφα. Τὰ περισσότερα εἶναι ἐπιστολὲς μὲ παραλήπτη ἢ ἀποστολέα τὸν Barton ἢ τὸν ἴδιο τὸν Sanderson. Παρεμβάλλονται ὅμως καὶ ἄλλα κείμενα ποὺ παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία : ὑπάρχουν καταχωρισμένα ἀποσπάσματα ἀπὸ θεολογικὰ συγγράμματα, ποὺ θὰ παρουσίαζαν ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν Sanderson, σημειώσεις γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Ρώμης, τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἀνέκδοτα, συνταγὲς μελάνης καὶ φαρμάκων καὶ ἄλλα πολλά.[2]

Ὁ τόμος περιλαμβάνει καὶ μία ἐπιστολὴ τοῦ Μελετίου Πηγᾶ πρὸς τὸν Edward Barton (φ. 210). Εἶναι γραμμένη ἰταλικὰ —τὴ γλώσσα ποὺ χρησιμοποιοῦσε ὁ Πηγᾶς συχνὰ στὴν ἀλληλογραφία του μὲ τοὺς ξένους. Στὸ χειρόγραφο περιλαμβάνεται καὶ μιὰ μετάφρασή της στὰ ἀγγλικὰ (φ. 408). Ἡ ἐπιστολὴ αὐτή, ἔχει περάσει, ὅσο ξέρω, ἀπαρατήρητη μολονότι ὁ Rev. Samuel Purchas περιέλαβε στὸ ὀγκῶδες ἔργο του «His Pilgrimes» (1625) τὴν ἀγγλική της μετάφραση (τ. 2, σ. 1639).[3] Παραθέτω τὸ κείμενό της, τὸ πρωτότυπο μὲ βάση τὸ

1. Γιὰ τὴν ἔναρξη τῶν ἀγγλο-οθωμανικῶν διπλωματικῶν σχέσεων βλ. P. Wittek, *The Turkish Documents in Hakluyt's «Voyages»*, Bulletin of the Institute of Historical Research, τ. 19, ἀριθ. 57 (1942) σσ. 121-139. Γιὰ τὸν Edward Barton ἑτοιμάζεται μιὰ βιογραφικὴ μελέτη ἀπὸ τὴν Susan Skilliter, ὑφηγήτρια στὸ τμῆμα Τουρκικῶν σπουδῶν, στὸ Cambridge.

2. William Foster, *The Travels of John Sanderson in the Levant 1584-1602*. Hakluyt Society, Second Series LXVII. London 1931, σελ. IX-X.

3. Πρβλ. William Foster, ἔ.ἀ., σελ. 126 καὶ 280.

χειρόγραφο, χωρὶς νὰ κάνω καμμιὰ ὀρθογραφικὴ ἀλλαγή. Ἀποκατάστησα μόνο τὴν στίξη γιὰ νὰ ἀνταποκρίνεται καλύτερα στὸ νόημα :

Meletius misericordia Dei Papa ac Patriarcha Alex[andrie] Dilecte fili Illustrissime orator Serenissima Anglie Regina salutem etc. I giorni nostri sono tanto perversi per le nostre iniquità che si nostro Signore non si provedi non è di spera bene alcuno. L' arcivesco d' Efeso si a messo in animo di tuorsi anco l' arcivescovado di Smirne al' arcivesco che lo tiene; esso è absente. A me parse che non sia giusto, ne è giusto et è anco per i concilii universali prohibito che uno si consecri in due sedie, sia anco degno, non già come costui. La cosa è anco da considerarsi in presentia dell' altro e attore e reo; parse a questi Monsignori di far il contrario. Venero da mi che sottoscrivessi, cosa che non si giudico, cosa che anco non si può giudicare; negai una, due et più volte. Questa hora è venuto un gallant' huomo col medesimo scritto e dice che il Signore Mamet aga, vicino di V.S. Illustrissima per un suo cavazi[1] *manda a comandar che anco io lo sottoscriva. Mi sono astenuto di vegnir questa sera per haver anco il parere di V.S. Illustrissima perche io son deliberato di andarmene via che star a haver con persone che anno perso la conscientia. V.S. Illustrissima riscriva et si sente i disgusti della misera età nostra dolgasi ancor Ella che sciamo nati in tal età peiora a secola ferri temporali.*[2]

N.S. la feliciti et salvi il 26 di Magio 1593
Dalla cella del Patriarcha d' Alessandria.

Ἡ σημασία τῆς ἐπιστολῆς εἶναι, νομίζω, ἁπλή : ἔχει συνταχθεῖ ἐξ αἰτίας τῆς διαφωνίας, ποὺ προέκυψε ἀνάμεσα στοὺς ἱεράρχες, ἐπειδὴ ὁ μητροπολίτης τῆς Ἐφέσου θέλησε νὰ ἀναλάβει καὶ τὴν μητρόπολη Σμύρνης. Ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο ἔχει γραφεῖ ἡ ἐπιστολὴ φανερώνει ὅτι τὸ ἐπεισόδιο ἔγινε κατὰ τὸ διάστημα τῆς Συνόδου, ποὺ εἶχε συνέλθει στὴν Πόλη ὑπὸ τὸν Πατριάρχη Ἱερεμία Β' μὲ κύριο σκοπὸ νὰ ἀποφασιστεῖ ἡ ἵδρυση τοῦ Ρωσικοῦ Πατριαρχείου. Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Μελέτιος, ποὺ ἦταν τότε Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἔλαβε μέρος ἐνεργὸ στὴ Σύνοδο αὐτή.[3]

1. Kavas=κλητήρας.

2. Ἐπειδὴ ἡ φράση αὐτὴ δὲν εἶναι ἀρκετὰ σαφὴς παραθέτω καὶ τὴν ἀγγλική της μετάφραση : bewaile you allso that we have been boarne in such an adg (=age) worse than the world of iron.

3. Βλ. Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱερο-

Φαίνεται πὼς ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου Σωφρόνιος[1] θέλησε νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπουσία τοῦ μητροπολίτη Σμύρνης Φιλήμονος[2] καὶ νὰ διεκδικήσει τὴν ἕδρα του. Στὴν ἀπαίτησή του βρῆκε σύμφωνους καὶ ἄλλους ἱεράρχες ἀλλὰ δὲν ξέρουμε ποιὰ θέση πῆρε ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ἂς προστεθεῖ πὼς ἡ μητρόπολη τῆς Ἐφέσου ἦταν τὰ χρόνια ἐκεῖνα σὲ πολὺ κακὴ κατάσταση.[3] Ὁ Μελέτιος ὅμως, ποὺ σεβόταν ἀπόλυτα τοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, ἀντιτάχθηκε σ' αὐτὴ τὴν καινοτομία καὶ ἀρνήθηκε νὰ ὑπογράψει τὴ σχετικὴ πράξη. Οἱ ἱεράρχες ποὺ ὑποστήριζαν τὸν Ἐφέσου, ἀφοῦ τὸν ἐπίεσαν, προσπάθησαν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ὑποστήριξη τῶν Ὀθωμανῶν γιὰ νὰ πετύχουν τὸν σκοπό τους. Φαίνεται πὼς ὁ Μεχμὲτ ἀγᾶς, ὁ ὁποῖος προσπάθησε τελευταῖος νὰ ἀναγκάσει τὸν Μελέτιο νὰ συγκατατεθεῖ, ἦταν γνωστὸς τοῦ Barton. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Μελέτιος στὴν ἐπιστολή του ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι ζητᾶ τὴν συμπαράσταση τοῦ Βρεταννοῦ πρεσβευτῆ. Χωρὶς νὰ εἶναι γνωστὸ ἂν ὁ Barton πρόσφερε τὴν βοήθειά του ἢ ὄχι, μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι τελικὰ ἐπεβλήθηκε ἡ ἄποψη τοῦ Μελετίου. Γιατὶ στὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου δὲν ἀναφέρεται ἀπόφαση σχετικὴ μὲ τὶς μητροπόλεις Σμύρνης καὶ Ἐφέσου.

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θὰ ἄξιζε νὰ συνοψισθοῦν μερικὰ στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὸν Μελέτιο Πηγᾶ καὶ τὸν Edward Barton. Ἡ φιλία τους εἶναι γνωστὴ καὶ μάλιστα ἀπὸ πληροφορίες ἀγγλικῶν πηγῶν. Ὁ Sanderson εἶχε παρακολουθήσει τὶς ἐγκάρδιες ἐπαφές τους. Εἶχε ἀκούσει τὸν Μελέτιο νὰ συζητεῖ μὲ τὸν Barton καὶ ἀκόμα νὰ προσεύχεται μαζί του. Εἶχε παρακαθήσει σὲ γεύματα ποὺ παρέθετε συχνὰ ὁ πρεσβευτὴς γιὰ νὰ τιμήσει τὸν Ἕλληνα ἱεράρχη. Ὁ Μελέτιος δὲν ἔτρωγε ποτὲ κρέας καὶ γι' αὐτὸ ὁ Barton φρόντιζε νὰ ὑπάρχει πάντα στὸ τραπέζι ἐξαιρετικὸ ψάρι καθὼς καὶ δυνατὸ κρασί. Ἕνας νεαρὸς παπᾶς δοκίμαζε ἐπίσημα πρῶτος τὸ κρασὶ καὶ ἕξι καλόγεροι παρέστεκαν καὶ προσεύχονταν ψιθυριστὰ κάθε φορὰ ποὺ ὁ Πατριάρχης ἔπινε. Λίγες

σολύμων, *Τόμος ἀγάπης κατὰ Λατίνων*, Ἐν Γιασίῳ τῆς Μολδοβλαχίας 1698, σελ. 541-547 καὶ πρβλ. Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Δύο ἱστορικὰ ἔγγραφα*, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη τ. 2 (1884), σσ. 71-75.

1. Τὸ ὄνομα τοῦ μητροπολίτη δὲν ἀναφέρεται στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Πηγᾶ· Ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου ὅμως ποὺ ὑπογράφει τὰ Πρακτικὰ τῆς Συνόδου τοῦ 1593 λεγόταν Σωφρόνιος. Βλ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, προηγούμενη ὑποσημείωση.

2. Τὸ ὄνομά του, ποὺ ἐπίσης δὲν ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Πηγᾶ, γίνεται γνωστὸ ἀπὸ ἕνα ἀνέκδοτο ἔγγραφο τῆς Μονῆς Παντοκράτορος (Ἄθως) τοῦ ἔτους 1593, ποὺ ὑπογράφει καὶ ὁ Σμύρνης Φιλήμων.

3. Ποιὰ ἦταν ἡ κατάσταση τῆς Ἐφέ-

μέρες πρὶν πεθάνει ὁ Barton, ὅταν ἦταν πιὰ βαριὰ ἄρρωστος, ἔκλαψε ἀγκαλιασμένος μὲ τὸ Πηγᾶ ποὺ ἔκλαιγε κι αὐτός.[1]

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς εἰδήσεις αὐτές, ποὺ παρουσιάζουν καὶ κάποια γραφικότητα, ὁ Sanderson παρέχει καὶ πληροφορίες γιὰ τὴν ὑποστήριξη ποὺ πρόσφερε ὁ Barton στὸν Μελέτιο Πηγᾶ. Ἀπὸ τὶς σημειώσεις του μαθαίνουμε πὼς ὁ Μελέτιος ἔγινε τὸ 1597 «πατριάρχης» Κωνσταντινουπόλεως χάρη στὸν Barton, ποὺ καὶ μέσα καὶ χρήματα διέθεσε γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό. Τὴν πληροφορία μάλιστα αὐτὴ ἐπαναλαμβάνει σ' ἕνα γράμμα του πρὸς τὸν Ἄγγλο ἔμπορο Richard Straper, τὸ ὁποῖο ἔχει γραφεῖ στὸ Πέρα στὶς 17 Ἀπριλίου 1597, δηλαδὴ λίγο ἀφοῦ ἀνέλαβε ὁ Μελέτιος Πηγᾶς καθήκοντα ὡς ἐπιτηρητὴς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου. Σ' αὐτὸ τὸ γράμμα διευκρινίζεται πὼς τὰ «μέσα» τοῦ Barton ἦταν ἡ προσωπική του μεσολάβηση πρὸς τὸν Σουλτάνο ὑπὲρ τοῦ Μελετίου.[2] Τὴν ὑποστήριξη τοῦ Barton πρὸς τὸν Μελέτιο μαθαίνουμε καὶ ἀπὸ ἕναν ἄλλο Ἄγγλο, ποὺ εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὴν Κωνσταντινούπολη τὰ ἴδια περίπου χρόνια, τὸν Biddulph.[3]

Θὰ προβάλει ἴσως τὸ ἐρώτημα γιατὶ ὑποστήριζε ὁ Barton τὸν Μελέτιο. Ἕνας κύριος λόγος φαίνεται νὰ εἶναι πὼς τὸν θαύμαζε ἐξαιρετικὰ καὶ τὸν σεβόταν, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι τῆς ἐποχῆς, ποὺ γνώρισαν τὸν Μελέτιο. Τὰ συναισθήματα ἄλλωστε τοῦ Barton τὰ συμμερίζονταν καὶ ὅλοι οἱ Ἄγγλοι τοῦ κύκλου του, ποὺ εἶχαν ἔλθει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἱεράρχη καὶ τοὺς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ θαυμάσουν τὴν παιδεία καὶ τὸ ἦθος του.[4]

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τοὺς προσωπικοὺς λόγους, γιὰ τοὺς ὁποίους ὑποστήριζε ὁ Barton τὸν Μελέτιο, ἴσως νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι γενικότεροι, ποὺ νὰ ἐξηγοῦν τὴν ἐπαφὴ τῶν δύο ἀνδρῶν. Ἀπὸ μερικὰ χρόνια ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ποὺ αἰσθανόταν ἀδύνατη ἀπέναντι στὸν ἰσχυρότατο Καθολικισμό, εἶχε προσπαθήσει νὰ στηριχθεῖ στὶς σχετικὰ νεοσύστατες Ἐκκλησίες, ποὺ δημιουργήθηκαν μὲ τὴν Μεταρρύθμιση.

σου πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια, εἶναι γνωστὸ ἀπὸ μιὰ σημείωση τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλᾶ : «Ὁ Ἐφέσου... ἐν Ἐφέσῳ οὐ κάθηται νῦν, ὅτι ἠρήμωται, παροικεῖ ἐν μιᾷ τῶν ἐπισκοπῶν αὐτοῦ νῦν Θύρα λεγομένη....» E. Legrand, *Notice biographique sur Jean et Théodose Zygomalas,* Recueil de Textes et de Traductions. VIII Congrès International des Orientalistes τ. 2 (Παρίσι 1889), σ. 197.

1. William Foster, ἔ.ἀ., σελ. 126-127.

2. William Foster, ἔ.ἀ., σελ. 126 καὶ 168.

3. William Biddulph, *The Travels of Foure Englishmen and a Preacher.* London 1612, σ. 34 (ὑπάρχει καὶ πρώτη ἔκδοση τοῦ 1609).

4. Ὁ Sanderson γράφει πὼς ἦταν

Ἡ διείσδυση τῶν Ἰησουϊτῶν στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία[1] ὑποχρέωσε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Ὀρθοδοξίας νὰ συσφίξουν ἀκόμα περισσότερο τὶς σχέσεις τους μὲ τοὺς Διαμαρτυρόμενους. Καὶ φυσικὰ ὁ Barton, ποὺ ἐκπροσωποῦσε τὴν ἀρχηγὸ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, τὴν βασίλισσα Ἐλισάβετ, θὰ ἀποτελοῦσε γιὰ τὸν Πηγᾶ σύμμαχο πολύτιμο. Ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ πὼς ἔτσι ἀντιμετώπιζε τὸν Βρεταννὸ πρεσβευτὴ σὲ μιὰ ἐπιστολή του γραμμένη τὸ 1598 πρὸς τὸν «αὐθέντην» τῆς Μολδοβλαχίας Ἱερεμία, τὸν ὁποῖον συμβούλευε : «Τὸν λαμπρότατον ἐλτζῆν τῆς Ἐγγιλτέρας θεράπευσον σπουδαίως· μεγάλα γὰρ δύναται καὶ ὁ καιρὸς ἐστιν ἄστατος».[2]

Ὁ Sanderson καὶ ὁ Biddulph συνεχίζοντας φτάνουν καὶ ὡς τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Πηγᾶ ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ γράφουν ὅτι αὐτὴ δὲν θὰ εἶχε πραγματοποιηθεῖ, ἂν δὲν εἶχε στὸ μεταξὺ πεθάνει ὁ Barton. Ὁ πρῶτος θεωρεῖ ὅτι ὁ Πηγᾶς ἀναγκάστηκε νὰ ἐγκαταλείψει

ὁ καλύτερος Ἕλληνας ποὺ εἶχε δεῖ. Πὼς ἦταν ἕνας πραγματικὸς Χριστιανὸς «μολονότι οἱ καιροὶ δὲν ἐπέτρεπαν νὰ τὸ ὁμολογεῖ παρὰ μόνο ἰδιαιτέρως σὲ ἄτομα μορφωμένα καὶ μὲ κατανόηση». Στὴν ἐπιστολή του πρὸς τὸν ἔμπορο Straper, ποὺ ἔχω ἤδη ἀναφέρει, ἀναγγέλλει μὲ πολλὴ χαρὰ ὅτι διορίστηκε «πατριάρχης» στὸν Οἰκουμενικὸ θρόνο ὁ Μελέτιος προσθέτοντας πολλὰ ἐπαινετικὰ γιὰ τὴν παιδεία καὶ τὸ ἦθος του (William Foster, ἔ.ἀ., σσ. 127 καὶ 168). Μὲ σεβασμὸ καὶ θαυμασμὸ μιλᾶ γιὰ τὸν Μελέτιο καὶ ὁ Biddulph (ἔ.ἀ., σελ. 34) καὶ ἕνας τρίτος Ἄγγλος, ὁ Fynes Moryson, ἀναφέρει τὴν λογιοσύνη τοῦ Μελετίου ὡς φωτεινὴ ἐξαίρεση μέσα στὸν πνευματικὰ ἄγονο γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ 16ο αἰώνα. *An Itinerary written by Fynes Moryson gent....* London 1617, σ. 232.

1. G. Hofmann, *Apostolato dei Gesuiti nell'Oriente Greco (1583-1773).* Orientalia Christiana Periodica τ. 1 (1935), σσ. 139-163.

2. Ἀ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, (Hurmuzaki), *Documente privitoare la Istoria Romanilor* τ. 13 (Βουκουρέστι 1909), σ. 305. Γι' αὐτὴ τὴν ἄποψη τῶν σχέσεων Πηγᾶ - Barton βλ. καὶ I. I. Podea, *A Contribution to the Study of Queen Elizabeth's Eastern Policy (1590-1593).* Mélanges d'Histoire Générale. Université de Cluj τ. 2 (Βουκουρέστι 1930), σελ. 430. Πρβλ. καὶ O. Halecki, *From Florence to Brest.* Sacrum Poloniae Millenium. Ρώμη 1958, σελ. 408 κέξ. Οἱ πηγὲς ποὺ ἀναφέρω ἀφήνουν νὰ ἐννοηθεῖ κάποια εὐρύτερη ἐπαφὴ τῶν Ἄγγλων μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ο Sanderson ἀναφέρει κάποιο χρηματικὸ ποσὸ ποὺ δάνεισε στὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, τὸν προκάτοχο τοῦ Πηγᾶ, κάποιος ἄλλος Ἄγγλος, ὁ Robert Gould (Foster ἔ.ἀ., σ. 168). Ὁ Biddulph ἀναφέρει ὅτι ὁ διάδοχος τοῦ Barton, ὁ Henry Lello, ἀναμίχθηκε ἀκόμα περισσότερο στὶς ὑποθέσεις τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ ὅτι φρόντισε νὰ τοποθετηθοῦν διάφοροι «ἀρχιεπίσκοποι» σὲ ὁρισμένες πόλεις, ὅπως π.χ. ἡ Θεσσαλονίκη (Biddulph, ἔ. ἀ., σ. 35). Οἱ σχέσεις αὐτὲς ἀργότερα ἐξελίχθηκαν περισσότερο, βλ. Μ. Μανούσακα, *Ἡ ἀνέκδο-*

τὴν θέση του ἐξ αἰτίας πιέσεων ἐκ μέρους τῶν Τούρκων.[1] Ὁ δεύτερος πιστεύει ὅτι γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Πηγᾶ εὐθύνονται καὶ οἱ Ἕλληνες, ποὺ εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἀντιδροῦν στὶς ἀνακαινιστικὲς του προσπάθειες: ὁ Μελέτιος «προσπάθησε νὰ ἀναμορφώσει τοὺς Ἕλληνες σχετικὰ μὲ πολλὲς δειδιδαιμονικές τους συνήθειες. Γιὰ τοῦτο ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατο τοῦ κυρίου Barton εἶπαν ὅτι ὁ Πατριάρχης τους ἦταν Ἄγγλος καὶ ὄχι Ἕλληνας καὶ γι' αὐτὸ τὸν ἔπαψαν...».[2]

Στὸ σημεῖο τοῦτο συμφωνεῖ μὲ τὸν Biddulph καὶ ἕνας ἔγκυρος κοντινὸς παρατηρητὴς τῶν γεγονότων, ὁ Βενετὸς βάϊλος τῆς Πόλης. Καὶ αὐτὸς ἀποδίδει εὐθύνες γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μελετίου ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ θρόνο στοὺς Ἕλληνες. Μόνο ποὺ ἀναζητεῖ λίγο διαφορετικὰ ἐλατήρια. Στὶς 20 Ἀπριλίου τοῦ 1598 ἔγραφε : «Ἐγένετο ἀπροόπτως νέα ἐκλογὴ Πατριάρχου ὑποκινηθεῖσα παρά τινων προκρίτων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Μελετίου, διότι οὗτος ἠρνήθη νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ἀναξίαν τούτων αἴτησιν, ὅπως διορίσῃ ὡς μητροπολίτας πρόσωπα ἀνίκανα, ὡς συνήθιζον νὰ κάμουν οἱ προκάτοχοί του καὶ ἐκ τῶν διορισμῶν τούτων οἱ πρόκριτοι ἐκαρποῦντο ὠφέλη».[3]

Μία πρόχειρη ἀναδρομὴ στὰ γραπτὰ τοῦ Μελετίου Πηγᾶ δείχνει πὼς αὐτὸς ἀγανάκτησε πολλὲς φορὲς καὶ ἀποδοκίμασε «τὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἤδη χαλεπῶς ἄγαν διακειμένης καὶ πανταχόθεν ἐπιρρεπούσης ἐς τὴν ἐπὶ τὰ χείρω μεταβολήν».[4] Ἡ ἀναδρομὴ αὐτὴ εἶναι ἀπαραίτητη καὶ γιὰ τὴν καλύτερη κατανόηση τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Barton καὶ γιὰ νὰ ἐπιβεβαιωθοῦν οἱ πληροφορίες τοῦ Biddulph καὶ τοῦ Βενετοῦ βαΐλου. Ὁ Μελέτιος, ποὺ ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς σπάνιες, φωτεινὲς προσω-

τος μυστικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως πρὸς τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Sir Thomas Rowe (1625-1628), Πεπραγμένα τοῦ Θ' Διεθνοῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου Θεσσαλονίκης, τ. Β' (1955), σσ. 533-543. Ἐπίσης E. D. Tappe, *The Greek College at Oxford, 1699-1705*. Oxoniensia, τ. 19 (1954), σσ. 92-111. Τοῦ ἴδιου, *Documents concerning Rumanian history (1427 - 1601) collected fron British Archives.* The Hague : Mouton's Co. 1964, ὅπου ἔγγραφα τοῦ 1597 γιὰ τὶς σχέσεις Barton καὶ Μελετίου.

1. William Foster, ἔ.ἀ., σελ. 126.

2. Biddulph, ἔ.ἀ., σελ. 35.

3. Ἡ μετάφραση ὀφείλεται στὸν Κ. Δ. Μέρτζιο, *Πατριαρχικά*, Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 15, ἀριθ. 4 (Ἀθῆναι 1951), σελ. 25. Τὸ ἰταλικὸ κείμενο, ὅσο ξέρω, δὲν ἔχει ἐκδοθεῖ. Γιὰ τὶς χρονολογίες βλ. Ἀρχιμ. Ἰωακεὶμ Φοροπούλου, *Ἀκριβὴς καθορισμὸς τοῦ χρόνου τῆς ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Θρόνῳ τοποτηρητείας τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελετίου τοῦ Πηγᾶ* Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, τ. 16, ἀριθ. 2 (1896), σσ. 14-15.

4. E. Legrand, *Lettres de Mélé-*

πικότητες μέσα στὸν σκοτεινὸ γιὰ τὴν Ὀρθοδοξία δέκατο ἕκτο αἰώνα, ἦταν φυσικὸ νὰ ἔλθει ἐπανειλημμένα σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς ἱερωμένους συναδέλφους του, τοὺς ὁποίους ἔκρινε πολὺ αὐστηρά : «Καὶ μάρτυς ὁ Θεὸς» ἔγραφε τὸ 1582 στὸν Πατριάρχη Ἱερεμία Β' «ὅτι τὰ πλεῖστα καὶ χαλεπώτατα ἡ Ἐκκλησία καὶ πάσχει καὶ πέπονθεν ἀεὶ ὑπὸ τῶν ἐθελόντων ἐν στολαῖς πραγμάτων κεναῖς περιπατεῖν, σεμνυνομένων ψιλοῖς τισιν ὀνόμασι καὶ κατακαλυπτόντων αἴσχη αἴσχιστα τοῖς δυστήνοις ῥάκεσι».[1] Δύο χρόνια ἀργότερα ἔγραφε στὸν παπᾶ τῆς Χρυσοπηγῆς πὼς ἔβλεπε τὴν Ἐκκλησία «πολλῶν μὲν βρίθουσαν... ποιμένων, οὐ μὴν καὶ ποιμένων οἵων λέγεσθαι καλῶν. Φόρτος γέγονε τὸ μανδύον κενός, οὐ μεριμνῶν καὶ φροντίδων τῆς Ἐκκλησίας ἀνάληψις».[2]

Τὸ πικρὸ ὕφος τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Barton δείχνει πὼς στὰ χρόνια, ποὺ μεσολάβησαν καὶ στὸ διάστημα τῆς Συνόδου τοῦ 1593 ὁ Μελέτιος ἀπογοητεύθηκε ἀκόμα περισσότερο ἀπὸ τοὺς κληρικοὺς συναδέλφους του. Δὲν ἔπαυε ὅμως καὶ νὰ ἐλπίζει. Ἔτσι τρία χρόνια ἀργότερα τὸ 1596 ἔγραφε στὸν Πατριάρχη Κων/πόλεως Γαβριὴλ ποὺ μόλις εἶχεν ἐκλεγεῖ «Παρακαλοῦμεν δέ σου τὴν θεοφιλῆ ψυχήν, τὴν ἀκριβῶς γινώσκουσαν τὰς πρότερον ἐκτροπὰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει κεκρατηκυίας... ταύτας κατὰ δύναμιν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἐκριζῶσαι.... Ἐγκέντρισον τῇ Ἐκκλησίᾳ πεπαιδευμένας ψυχάς, τῷ θείῳ στοιχούσας φόβῳ καὶ πνεύματι· τοιούτους ἐπίστησον τῆς Ἐκκλησίας τοῖς οἴαξιν, οἵους ἂν νομίσειας ἱκανοὺς ἐσομένους καὶ ἑτέρους διδάξαι, καθὼς προστάττουσιν αἱ θεῖαι γραφαί».[3] Φαίνεται πὼς τὸ 1597, ὅταν ὁρίστηκε ἐπιτηρητὴς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, προσπάθησε νὰ διορθώσει «κατὰ δύναμιν» τὰ τῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ ἕνα χρόνο ὅμως ἐπικράτησαν οἱ ἀντίπαλοί του, τὸν ἐκτοπίσανε καὶ ὁρίστηκε νέος πατριάρχης. Ἂν πιστέψουμε στὰ ὅσα γράφει ὁ Βενετὸς βάϊλος, ἡ ἐκτόπισή του ἔγινε ἀρκετὰ βεβιασμένα : ὁ Μελέτιος ἔλαβε διαταγὴ νὰ φύγει ἀμέσως ἀπὸ τὴν Πόλη. Ἡ πικρία του ἦταν τόση ὥστε νὰ σκέφτεται νὰ μὴ γυρίσει πιὰ στὴν Ἀλεξάνδρεια ἀλλὰ νὰ φύγει γιὰ τὴν Ἰταλία, ὅπου οἱ Βενετοὶ ἦταν πρόθυμοι νὰ τὸν δεχτοῦν.[4] Τελικὰ ὅμως δὲν πραγματοποίησε τὶς σκέψεις του αὐτὲς καὶ ἐπέστρεψε στὴν Αἴγυπτο. Τὴν δοκιμασία ἄλλωστε αὐτὴ τὴν πέρασε στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ὅταν ἦταν πιὰ ἕτοιμος ἀπὸ καιρὸ γιὰ κάθε εἴδους ἀπογοητεύσεις. Μὴ ξε-

tius Pigas, Bibliothèque Grecque Vulgaire, τ. 9 (1902), σ. 64.

1. Legrand, ἔ.ἀ., σσ. 76-77.

2. Legrand, ἔ.ἀ., σ. 109.

3. Γ. Σοφοκλέους, *Βιβλιογραφία*. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἕλλην. Φιλολ. Σύλλογος, τ. 1 (1863), σσ. 222-223.

4. Μέρτζιος, ἔ.ἀ., σσ. 27-28.

χνᾶμε πὼς πρὶν ἀκόμα γίνει πατριάρχης Ἀλεξανδρείας εἶχε γράψει «Ἐγὼ τοίνυν πολλὰ πέπονθα,... διὰ τὸ μὴ ξυμφέρεσθαι ταῖς τῶν ὁμοσχήμων παραφοραῖς, καὶ διὰ τὸ ἀναφανδὸν κηρύττειν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου...».[1]

Ἐλισάβετ Ἀ. Ζαχαριάδου

1. Legrand, ἔ.ἀ., σ. 79.